

November 19. Erzsébet

(Árpád-házi Szent Erzsébet, II. András király és Gertrúd leánya; a világegyház egyik legkedveltebb szentje; Szent Ferenc harmadrendjének mennyei gyámola; a szegények és betegek, az árvák és özvegyek patrónája; 1207-†1231 november 17, Marburg.)

A világegyház egyik legkedveltebb női szentje; szent Ferenc harmadrendjének mennyei gyámola; a szegények és a betegek, árvák és özvegyek patrónája. „*A tiszteletreméltó és Isten előtt oly kedves Erzsébet előkelő nemzetségből származott, s e világ ködében úgy ragyogott föl, mint a hajnalcsillag.*” – e szavakkal kezdi a ciszterci életrajzíró, Heisterbachi Cesarius Erzsébet életírását. Atyja II. András király, édesanyja meráni Gertrúd. Erzsébet Sárospatakon született, 1207-ben. Már gyermekkorában kitűnt jámborságával: az ünnepeket módfelett tisztelte, kerülte a táncot, minden gyermeki táncnál jobban szerette a lovaglást – később, mikor már feleségként és édesanyaként urát várta haza, messze elébe lovagolt. Gyermekként sokszor megszakította a játékot is, hogy amint maga mondja „*Istent szeresse*”. Az Érdy-kódex tanúsága szerint a rózsalegenda még idehaza esett meg vele; télvíz idején a vár kapuja elé maradékot vitt kötényébe rejtve a szegényeknek – ekkor találkozott össze atyjával. „*Fiam Erzsébot, hova mégy, mit viszol?*” – kérdezte a király. De a köténybe rejtett kenyér helyett rózsát látott a csodálkozó atya. A rózsza – miképpen a kenyér is – Jézus megidézője. Az esztendő körének szembe-jegyéből jött az égi segítség: Jézus ajándéka, lelke pünkösdi rózsapiroসা-parazsa. Más legendája szerint mindez már Thuringiában történt. A rózsalegendának számos népi változata él ma is. Az egyik moldvai változatban a kenyér csipkerózsává, az „*Istent rejtő*” bokor virágjává változik, s a kapu előtt ácsorgó szegények elköltik e lelket tápláló eleséget. Itt jegyezzük meg, hogy Erzsébetet pünkösdi gyermekjátékaink dalai is emlegetik.

Négyesztendős korában eljegyezték Thuringia örgrófjának fiával, az akkor tizenegyéves Lajossal. Rögvest németföldre vitték; a menyegzőt 1221-ben ülték meg. Erzsébet korán kapcsolatba került a ferences mozgalommal. Hitvesi és édesanyai kötelességei mellett egész életét a szegényeknek és betegeknek szentelte. 1225-ben éhínség tört ki, s Erzsébet a kamrákat és hombárokot felnyitatta mindent szétosztott a szegények között – Lajos pedig támogatta asszonyát, és családja legnagyobb megrökönyödésére egy asztalnál étkezett vele. Egyszer Lajos az Ilsenberg mellett lovagolva így kiáltott: „*Ha ez az egész hegy aranyból volna, akkor sem adnám oda érte az én Erzsébetemet!*”

Egy napon, mikor ura vadászni volt, egy undok poklost (leprást) megfürösztött és hitvese ágyába fektette. Ura szülei, amint fiuk megérkezett gyűlölködve panaszták el az esetet és azzal vádolták Erzsébetet, hogy tékozló és szolgálait éhen akarja veszíteni (ennek alapját az adta, hogy böjtön tartotta őket csakúgy, mint önmagát). Szavuk hitelül a hitvesi ágyban fekvő poklost hozták föl. Lajos fegyvert ragadott és nagy haraggal, gyilkos szándékkal rontott be a szobába... A lepedő alatt melyet fölrántott, hogy a poklost levágja, a megfeszített, ezer sebből vérző Krisztust látta meg. Azonnal bocsánatáért esedezett, mire a jelenés eltűnt. Ekkor átkarolta asszonya térdét és mindenben szabad kezet adott neki. Erzsébet időszakában a marsi (harcias, akár gyilkos) indulat helyét az adakozó jóság foglalja el. Még 1226-ban Marburgi Konrád ferences atyánál fogadalmat tett – őt rendelte a szentatya Erzsébet mellé, ő volt gyóntatója és lelki vezetője.

1227-ben meghalt Lajos, midőn a Szentföldre igyekezett – útközben érte a halál. Alig merték vele közölni a hírt, mikor meghallotta szeretett férje elvesztését, felkiáltott: „*Az egész világ meghalt számomra!*” De Istent mindenkinél jobban szerette. Másik legendája e szavakat adja Erzsébet ajkára, mikor a koporsóban látja viszont urát: „*Istenem, te tudod, mennyire szerettem az uramat. Odaadnám érte az egész világot, ha visszanyerhetném. De akaratom ellenére nem akarom visszahívni még akkor sem, ha csak néhány hajszálamat kellene adnom érte*”. Nemsokára lopva elhagyta a kastélyt, s egy évre ura halálára lemondott minden földi javakról – megpróbáltatások és megszegényítés kísérte útján, mivel urának rokonai túlzónak

találják elhatározását. 1228-ban Erzsébet Margburgba költözött gyóntatójához, s a városban kórházat létesített. Nagypénteken a minden ékességétől megfosztott minorita oltárra téve kezét átadta egész életét Krisztusnak, saját akaratát is reá bízva. Ekkortól betegápolóként dolgozott a ferences harmadrend szürke csuhájában. Gyermekait nevelőkre bízta, legkisebb lányát, Gertrúdot a boldogok között tiszteljük (ünnepé november 13-án van).

1231 őszen (novemberben) betegségbe esett, magas láz gyötörte melyet derűsen viselt. Még meglevő dolgait elajándékozta, vigasztalta mellette lévőket, s 16-án, éjfél körül visszaadta lelkét a Teremtőnek. Halála előtt magyarul énekelt betegágyán. Ezt környezetének így magyarázta: madár látogatott meg, s olyan szépen énekelt, hogy vele kellett imádkoznom nekem is. Négy napig feküdt a ravatalon, ezalatt igen sok madár szállt a székesegyházra (bő két évszázaddal később, Hunyadi Mátyás halálakor hollók lepték el Buda városát). A gyászmise kezdetekor egy nagy, fekete madár szállt a templomra, és gyönyörű énekbe kezdett. Erzsébetet Marburgban, az általa alapított Szent Ferenc-kápolnában temették el, darócruhában. Rövidesen csodák történtek sírjánál, s az Egyház négy évvel később, 1235 pünkösdjén szentté avatta. Ünnepe 1670-ben vették föl a naptárba, temetése napjára, november 19-re. Ezt 1969-ben halála napjára, november 17-re helyezték vissza (a világegyház ma is ezen a napon ünnepli).

1236 májusában, mikor koporsóját felemelték, Frigyes császár – korábbi kérője – szőrcsuhában, fején császári koronával segített a koporsó vitelében. „*Nem koronázhattam meg császárnénak, most megkoronázom Isten országa királynéjának*” – mondta, s a halott fejére tette saját koronáját. Az Erzsébet ereklyéi fölé emelt templom a német gótika remekműve. (Erzsébet még életében olyan magas tornyú templom építésére vágyott, amelynek harangszavát Magyarországon is meghallják. Kereste a megfelelő helyet, de nem találta. Egy napon követ dobott a levegőbe: „*ott fogom fölépíteni a templomot – mondta – ahol ez a kő leesik*” A kő mocsaras helyen ért földet, közel a Lahn vizéhez – itt épült föl a későbbi templom).

Erzsébet az emberszeretet példaképe. Szegények, elhagyottak, kórházak, emberbaráti intézmények választják védőszentül. Unokahúga, szent Margit (IV. Béla király lánya) a Nyulak szigetén (Margitszigeten) Erzsébet oltára előtt tette le fogadalmát.

Erzsébet segítette a bevándorolt németeket a beilleszkedésben, mivel kedvenc szentjük a magyar király leánya volt. Leghatalmasabb hazai emlékműve a kassai Erzsébet-templom, később székesegyház, melynek alapkövét unokaöccse, V. István tette le, zárókövét pedig Hunyadi Mátyás. Egyik oltárképén Erzsébet elragadtatásában látja a Szűzanya és a szentek társaságában Jézust, aki helyesli mindennapos irgalmasságát.

Radermacher Apollónia (1571-1626) alapította szent Erzsébet betegápolói rendjét.

Erzsébet napját a régi magyar egyház piros betűs ünnepként ülte meg. Hazánkban Erzsébet az egyik legkedveltebb keresztnév volt.

A mezőkövesdi halotti tor egyik ősi hagyománya a „*mennyei lakoma*” néven emlegetett koldusvetés. Tizenkét koldust hívtak meg ezen alkalomra: a vezető koldusasszony megáldotta a gyászoló családot, majd mind a tizenketten asztalhoz ültek, ahol kötelezően jelen volt a borral telt Jancsikorsó.

Az étkezés végén a vezető koldusasszony Erzsébet csodatételeiről és alamizsnálkodásáról beszélt, utána a Jancsikorsóból mindenki áldomásbort ivott. Ezt mindig újratöltik, még a szomszédba is átviszik, ha ott szegények, öregek, vagy betegek laknak. E szokást Erzsébet egyik látomása magyarázza: alamizsnaosztás közben látta, hogy megnyílnak az egek és fönt a mennyországban elhalt hozzátartozói terített asztal mellett ülnek: „*Mit szegénynek nyújt kezed/ Azt az égen fölleled.*” Bizonyára ezzel magyarázható a halottak napi koldusvetés is. Erzsébet az öldöklés időszakának végén, a sötét napok kapujában a Fény Krisztus születésére készülő embernek aki követi példáját: böjtöl (hogy teste ilyenkor fölöslegesen föl-föllobbanó tüze hamvadjon) és alamizsnát oszt a „*meztelennek*”, pünkösdai ajándékát hozza, a lélek tisztító erejét.

Erzsébet nevében benne rejlik a rózsa éppúgy, mint erdélyi becenevében, az Örszében (másutt egyenesen: Pörzse!) a parázs is. Rózsa-parázs varázsolja a mennyi jó illatot, az áldozat édességét, mely az alázatból támad. Nevének számtalan más változata is mind megidéri hangzásával e tartalmat: Bözske, Bözsi, Erzsó(k), Erzsi, Örzse, Pörzse, stb. Népmeséink (szemétdombon sínylódó!) táltos gebéjének parázs-evése is rokon e történettel, hiszen a mesehős a maga áldozatával viszi, majd táplálja lovát, előbb ő szolgálja a gebét, csak utána lesz hasznára a táltos ló. A parázs okozta varázs teszi a lovat táltossá, így tükrözi a legenda a népmesét és mese a legendát.

Az élő fény hiányában lelkünk szórttá, szemetessé válhat, a lelkünkben lakó lóság gebesovánná változhat, óhajtva pünkösdi fényesítő rózsaparazsát. A mesebeli ló szemétdombja: a mi hanyagságunk; a mese királyfiának szerepét az évkörben Erzsébet veszi át: ő hozza rózsa-parazsát minden esztendőn, hogy a lelkünk szemétdombján sínylódó táltos erőt újra élővé tegye. Az Erzsébet kebelében levő alamizsna, a szent kenyér lesz lelkünk tápláléka, éltetője.

Adventben, a fehér ló idejében indul az év, várakozással; Erzsébettel, a szűzi fehérrel, lóháton búcsúzik az év, vele ér véget az utazás, hogy azután kezdődjön előlről, s ismétlődjön évről-évre, elmélyítve kapcsolatunkat Istennel, az Ő teremtett világán keresztül.

November 25. Katalin

(Alexandriai Szent Katalin vértanú, † 305. Jézus, a Szűzanya ösztönzésére gyűrűvel jegyezte el.)

Apja pogány király, aki csak az „egy” Istenhez, a kereszten függőhöz fohászkodva kap gyermekáldást – Katalinban. Katalinnak lelkére köti halála előtt, hogy keresse Őt. A lány, miután örökölte apja királyságát – lemondva arról – Krisztus nyomába ered. Remete segíti Jézus ismeretéhez. Katalint a gyermek Jézus eljegyzi álmában, amikor a lány „szepítőitől” imádsággal és böjttel, teljes lemondással megszabadul. Álmában a Szűzanya, karján a kis Jézussal először elfordul tőle, mert nincsen megkeresztelve. Katalin megkeresztelkedik, s következő álmában a Szűzanya és Jézus mosolyogva fordul felé, majd a kis Jézus Katalin ujjára gyűrűt húz. Katalin felébred álmából, s ujján valóságosan megtalálja a gyűrűt; ezért úgy dönt, hogy mindenben Krisztus követője lesz. A pogány császárt a pogány templomban keresi föl, hogy az igaz Isten imáadására és a bálványok megvetésére buzdítsa. A császár csodálkozik bátorságán és okosságán: Katalin olyan ihletten beszél, hogy az uralkodó végül alulmarad. Az uralkodó tudós embereket hívat, hogy Katalint legyőzzék, de Katalin ékesszólásával megszegyeníti őket. Erre a császár előbb ígéretekkel, majd fenyegetéssel próbálja eltéríteni hitétől, de hasztalan. Kegyetlen kínzásoknak, ostromzásnak veti alá, majd börtönbe vetteti. Isten angyala azonban meggyógyítja Katalint a börtönben. A császár felesége megsajnálja és meglátogatja őt éjszaka, majd csodás gyógyulását látva ő is, és az őt kísérő hadvezér is megtérnek. Az uralkodó bosszúszomjasan kereket készített, késekkel és karókkal a peremén, hogy Katalin testét azzal szétszaggassák; de Katalin imájára a kerék széttörik. Az összesereglettek közül erre sokan megtérnek. A császár haragjában feleségét és hadvezérét lefejezteti, majd Katalinnak is fejét véteti. A hagyomány szerint – akár csak Szent Pál testéből –, Katalin testéből is vér helyett hófehér tej folyik.

Házasságszerző szent; tüztől, árvíztől, boszorkányságtól ment meg. A szabadkai bunyevácokat a veszett kutyától, nehéz álomtól és a hegyindulástól oltalmazza, az ottani magyaroktól távol tartja az árvizet, elűzi a szorongást okozó gonosz lelket; s távol tartja az emésztő tüzet a testtől és a hajléktól egyaránt. Ha valaki imádsággal fordul hozzá, elhalt szerettét megszabadíthatja a tisztítóútból. Katalin okossága miatt diákok, tudósok, egyetemek, s vértanúsága egyik eszköze, a kerék miatt pedig kerékgyártók, molnárok, fazekasok, szövőlányok védőszentje; de ő „vigyáz” a bányászokra, néhol a szűcsökre és a halászokra is.

Istápolója a szegényeknek, ügyefogyottaknak, az árváknak, a vándoroknak és az idegeneknek is.

Neve ünnepén az újkígyósiak meggyfagallyakat tesznek vízzel telt edénybe, hogy azok karácsonyra kizöldüljenek. Másutt kilenc különböző fáról törnek bimbós ágat, ha ezek kihajtanak szentestére, a család nagylánya hamarosan férjet talál. Szendrőn azt tartják, hogy csak a szüzlány ága bont virágot. Katalin az újbórral kezdődő zajos kisleány zárónapja.

Névünnepe után a régiségben sem lakodalmat, sem mulatságot nem tartottak nagyfarsangig. A csanádapácaiak szerint „*ha Kata kopog, karácsony locsog.*”

Eleink Katalin gyöngyös tisztasága miatt szívesen adták lányaiknak e nevet, mert hittek a név varázsos erejében, lelket-életet formáló hatalmában. A régiségben igen gyakori keresztnév, fölmenőink hite szerint az e nevet viselő lányt Katalin szűzségében erősítette meg.

November 30. András

(Apostol, Péter bátyja, X formájú kereszten szenvedett vértanúhalált, a róla elnevezett andráskereszten; Fülöppel együtt a szkíták közt térít, zománcképe rajta van a Szent Koronán. Vértanúságot szenvedett 62-ben, más források szerint 70-ben.)

András napja, amely az adventnek, illetve az egyházi évnek kezdete, a téli napfordulót megelőző időszakba esik: a bűbájosság, az eladó lányok szerelmi varázslatának időszaka veszi kezdetét ekkor. Napja a muzsikálásnak megálljt int: „*András zárja a hegedűt.*” Ilyenkor kezdődnek a disznótorok. Igen sok vidékén hazánknak emiatt „*Disznóölő Andrásné*” emlegetik.

Péter apostol testvére, a galileai Betszaidából való. Keresztelő Jánost hallgatja, aki Jézus érkezésekor a Mesterre mutat és mondja: „*Íme az Isten Báránya! Íme, aki elveszi a világ bűneit!*” (Jn.1,29) András erre testvérének, Péternek mondja: „*Megtaláltuk a Messiást (minek jelentése Krisztus). És Jézushoz vivé őt.*” (Jn.1,41-42), elsőként nevezve őt Isten Fiának – ezért lesz a belső tanítványi kör (Péter-András-János) tagja. Majd hamarosan ezután Jézus a két halászt emberhalászatra, apostolkodni hívja: „*Jöjjetek utánam, és emberhalászként teszlek benneteket!*” (Mt.4,19). A csodálatos kenyérszaporításnál András az, aki így szól: „*van itt egy gyermek, kinek öt árpakenyere van és két hala; ...*” (Jn. 6,9). Mikor Jeruzsálemben némely pogányok Jézust akarják látni „*elméne Fülöp, és szóla Andrásnak, András ismét és Fülöp méne megmondani Jézusnak.*” (Jn.12,22). A kezdetektől jelen van Jézus tanításánál, csodatetteinél, egészen a gecsemáni kertig, majd utána a feltámadás tanúja, s pünkösdkor a Szentlélek leszáll rá is.

Először a szkíták között hirdeti az evangéliumot, itt sokakat megtérít. Majd Akajába megy hirdetni az ígét, itt Patrasz nevű városban tanít. Számosakat megtérít itt is, a hívek több pogány templomot tesznek keresztény szent helyé. Tanítása mellett számos csodát tesz és szent életével pecsételi meg az evangéliumot. Azonban a városba érkezik Egeás római helytartó, aki a pogány római templomok elnéptelenedéséért Andrásról okolja, s joggal. András hirdeti neki Krisztus megváltó istenségét, mire a helytartó halállal fenyegeti. András így felel: „*Ne fenyegezz engem a kereszttel; mert ha attól félnék, nem hirdetném annak dicsőségét.*” Szintén a helytartó felszólítására – hogy imádjá a bálványokat – feleli: „*Én az igaz Istennek áldozok mindennap!*” (naponta szentmisét mutat ugyanis be, akár csak a legtöbb apostol). Erre a helytartó börtönbe vetteti, ahonnan az Andrásról szerető nép ki akarja őt szabadítani. Az apostol azonban arra kéri őket, ne akadályozzák meg vértanúságát. Ismételt unszólásra sem tagadja meg hitét, ezért véresre ostromozzák, majd x-alakban ácsolt keresztre (András-kereszt) kötözik, hogy kínjai tovább tartzanak. András a keresztet ujjongva fogadja: „*Üdvözlégy, oh keresztfa! Mely Krisztus teste által megszenteltté, és tagjai által, mint gyöngyök és legdrágább kövek által fölékesítettél. A hívők tudják, mily nagy örömek és sok kegyelmek szerzője vagy te. Óh áldott kereszt, melyet én oly sokszor kívántam, melyért éjeken át fohászok. Végy most el az*

emberek közül, és vígy Mesteremhez, hogy tőled fogadjon el engem az, ki terajta megváltott.” Méltán illenek rá Szent Bernát szavai: „Az Urat félő kezdő – mondja a szent atya – Krisztus keresztjét türelemmel viseli; ki a reményben előhaladott, örömmel viseli; ki pedig a szeretetben tökéletes, égő vágyal öleli azt.”

A keresztre kötözött Andrászt a magasba emelik, ahol mint szószékről, két napon át hirdeti az igét és sokakat megtérít. A helytartó lázadástól tartván, leveteti a keresztről; András azért imádkozik, hogy vértanúságának eszközétől meg ne foszthassák. Fohászára fél órán át mennyei fényesség veszi körül testét, majd lelke az Úrhoz költözik.

Az apostol testét Maximilla, előkelő római nő temeti el. Teste Konstantin császár idejében Konstantinápolyba (Bizáncba) kerül, majd onnan később Itáliába, Amalfi városába. II. Piusz pápasága alatt fejét Rómába viszik, s a Szent Péter-templomban helyezik el.

Csakúgy, mint Katalin ő is házasságszerző szent. Baján azt tartották, hogy az a lány, aki meg akarja látni jövendőbelijét, az Andráskor böjtöljön, lefekvés előtt mondjon el három Miatyánkot és Üdvözlégyet, este a feje alá férfiruhát tegyen. Az erdélyi Mezőpanitban egész napos böjtöt tart a lány, este az udvaron kötényébe szedi a csillagokat (miközben visszafelé számol tíztől-egyig tízszere; s ugyanazt a csillagot nem szabad kétszer leszednie!). A csillagokat a kötényéből az ágyba önti, s így éjszaka megálmodja a vőlegényét. Palócvidéken almát rejtettek az eresz alá, Borbála napján megfordították, s karácsonykor magukkal vitték az éjféle misére; lassan mentek vele és aki ilyenkor megszólította az almát vivő eladólányt, annak a fia vagy rokona lett a vőlegény. A szerelmi varázslásnak számos változata létezett, s létezik még ma is a Kárpát-haza különböző vidékén. A XX. század derekán még hagyományát tartó vidéken a lányok nem akkor kértek szentséges játékkal párt maguknak (mely játékot „andrásolásnak” neveztek), mikoron testük minden porcikája kívánta azt, hanem amikor a lelkük volt szomjas, félős, mikor a lélek kérte-akarta a biztonságot adó másikat.

A damóci görögkatolikusok az András nevűek ablakába búzaszemeket szórtak („*andráshányás*”). Érsekvadkerten a termékenységharósló „*aprószentek-vevőket*” ilyenkor szedik ki a határban. Moldvában András napján összekötötték az ollót, mert ezzel a farkas száját tették bénává; hogy András „*ne osszon farkast a juhoknak*” – ünnepét dologtiltó napként ülték meg. Somoskán e napon nem fontak; Gajnácsnán fokhagymával kenték meg a kaput és az ajtót, és nem seprűvel, hanem kapcával söpörtek; Klézsén fokhagymával keresztelték meg a házon, az istállóban az ajtót és az ablakot.

András lovát pünkösdi köszöntőink emlegetik. Átvitt értelemben föltehető, hogy lelkünk andrási gebesovány táltoslova az esztendő körének szemben lévő varázslatos rózsaparaszától kap erőre: pünkösdi pirosától! (A pünkösdi kántálásban Andrászt arra kérleljük, hogy parázstól „*túlfűtött*” lova el ne tapossa a pünkösdi rózsát. Hasonlóképpen Erzsébet ünnepe – november 19. – is ezt a parázsló pünkösdi erőt hozza ide, a zordra forduló hideg, lelket zsugorító időszakba).